

Петрова Г.Є.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
регіональних студій та туризму
Університету митної справи та фінансів

Войтов С.Г.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
регіональних студій та туризму
Університету митної справи та фінансів

Зельдін А.В.

студент
Університету митної справи та фінансів

Petrova Anna

Candidate of Sciences (Economics),
Associate Professor,
Associate Professor of international economic relation,
regional studio and tourism department,
University Customs and Finance

Voitov Sergey

Candidate of Sciences (Economics),
Associate Professor,
Associate Professor of international economic relation,
regional studio and tourism department,
University Customs and Finance

Zeldin Artur

Student
of University Customs and Finance

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

ANALYZE OF MODERN STATE OF UKRAINE FOREIGN TRADE

Статтю присвячено аналізу сучасних тенденцій зовнішньої торгівлі України. Аналіз було здійснено на базі показників безпеки зовнішньої торгівлі за період 2004–2018 рр., що дає змогу виявити певні тенденції. Проаналізовано географічну та товарну структуру зовнішньої торгівлі України. За підставі дослідження виявлено тенденції щодо географічної та товарної структури зовнішньої торгівлі України. Встановлено поступове збільшення кола зовнішньоторговельних партнерів за рахунок країн Європейського Союзу, країн Азії, Єгипту та США. Встановлено головні експортери та імпортери України. Визначено, що головним експортером України досі залишається Росія, також головними експортерами є країни з висококонкурентними ринками: Італія, Польща, Китай. Також встановлено експортні й імпортні загрози для економіки України: велика присутність країни на ринку чорних металів та її велика енергозалежність від іноземних постачальників.

Ключові слова: зовнішня торгівля, експорт та імпорт товарів, країни експортерів та імпортерів, показники зовнішньої торгівлі.

Статья посвящена анализу современных тенденций внешней торговли Украины. Анализ был осуществлен на базе показателей безопасности внешней торговли за период 2004–2018 гг., что позволяет выявить определенные тенденции. Проанализирована географическая и товарная структура внешней торговли Украины. На основе исследования выявлены тенденции в географической и товарной структуре внешней торговли Украины. Установлено постепенное увеличение круга внешнеторговых партнеров за счет стран Европейского Союза, стран Азии, Египта и США. Установлены основные экспортеры и импортеры Украины. Установлено, что основным экспортером Украины остается Россия, также основными экспортерами являются страны с высококонкурентными рынками: Италия, Польша, Китай. Также были установлены экспортные и импортные угрозы для экономики Украины: значительное присутствие страны на рынке черных металлов и ее большая энергозависимость от иностранных поставщиков.

Ключевые слова: внешняя торговля, экспорт и импорт товаров, страны экспортеров и импортеров, показатели внешней торговли.

The article is devoted to analyze of modern trends of Ukrainian foreign trade. The analyze was made on base of foreign trade security data. The analyze was made at period 2004-2018. This allows to determine some trends. The geographic and goods structures of Ukrainian foreign trade were analyzed. On base of research the main trends of geographic and goods foreign trade structures were determined. A lot of home scientists analyze some problems and aspects of Ukrainian foreign trade. The dynamic and structure in geography and goods aspects were determined. Home scientists determine some goods foreign trade. The main aim of the article is systematize modern trends of foreign trade of Ukraine. On basic of Ukrainian foreign trade geographic structure analyze at period of 2004-2018 it is possible to conclude about gradual increasing foreign trade partners quality. The grate increasing of foreign trade partners had happen at 2009, it had happen at the expense of first of all countries of Asia, Egypt and USA. Also on the basic of Ukrainian foreign trade geographic structure analyze at period of 2004-2018 it is possible to conclude about reorientation of Ukrainian export and import from post soviet countries markets to Europe Union country and Asia countries. It had happen for several reasons: easy access to European Union countries markets by Free Trade Area Agreement between Ukraine and European Union Countries and by war between Russia and Ukraine. Never the less, the main exports partner of Ukraine stay: Russia, Italia, Poland, China Turkey and Egypt. Except for Russia, other countries have highly competitive markets. The main importers to Ukraine stay Russia, Belorussia, German and China. On base of goods structure of Ukrainian Foreign Trade analyze it is possible to determine on such significant trends. Goods structure of Ukrainian export and import is unbalanced and have some dangers for Ukrainian foreign trade security. The main export danger for Ukrainian foreign trade security is high specific gravity of Ukrainian export ferrous metals on world market. Ferrous metal markets is commodity market and Ukrainian export depends on price condition.

Keywords: foreign trade, goods export and import, countries exporters and country importers, foreign trade datas.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Одним із головних напрямів зовнішньоекономічної діяльності є зовнішня торгівля. Вона надає значні можливості економічному зростанню національної економіки через зростання бюджету та зростання добробуту громадян країн. В Україні спостерігаються різні тенденції: активна участь у галузі міжнародної торгівлі через географічне положення країни та багатовекторність зовнішньоторговельних зв'язків; значна традиційна присутність України на зовнішніх ринках сировини та значний потенціал для присутності на високонкурентних ринках; залежність економіки України від енергоносіїв, але разом великий потенціал для високотехнологічного імпорту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Проблемами та різними аспектами зовнішньої торгівлі України займалися багато вітчизняних учених. Так, О.В. П'янова, О.С. Ралко [1], В.П. Далик, Н.І. Дуляба [3] розглядають динаміку та структуру зовнішньої торгівлі у географічного та структурному аспектах. Окремі аспекти торгівлі групами товарів розглядають Е.В. Пахуча, Ю.Л. Філімонов, Л.О. Лещенко. Головні дані для аналізу зовнішньої торгівлі містяться у матеріалах Державної служби статистики.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Вказані вчені дають досить ґрунтовний аналіз зовнішньої торгівлі України. Разом із тим ці дослідження охоплюють період 2008–2016 рр. та не охоплюють попередній період 2004–2008 рр. та період 2017–2018 рр. Аналіз зовнішньої торгівлі дає змогу виділити окремі тенденції у географічному та товарному аспектах.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Головною метою статті є систематизація сучасних тенденцій зовнішньої торгівлі України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових резуль-

татів. Аналіз зовнішньої торгівлі України на сучасному етапі охоплює значний період 2004–2018 років та здійснюється на основі таких головних показників, як: географічна та товарна структура зовнішньої торгівлі, зовнішньоторговельне сальдо, зовнішньоторговельний оборот, коефіцієнт покриття, питома вага експорту у зовнішньоторговельному обігу. Умовно аналіз географічної структури експорту та імпорту умовно можна поділити на кілька періодів: 2004–2009, 2010–2014, 2015–2018 рр.

У період 2004–2009 рр. географічна структура експорту України була вкрай вузька, загалом це тільки шість країн. Їх умовно можна поділити за континентальною ознакою: на теренах пострадянського простору – Росія, Білорусь, Казахстан; у межах Європейського Союзу – Італія, Німеччина, Польща; в Азії – Туреччина; в Африці – Єгипет; в Америці – США.

Найбільшим торговельним партнером у цей період є Росія, середня питома вага у загальному експорті становить 22,17%. Серед країн Європейського Союзу у цей період були Німеччина (3,68%), Італія (4,97%) та пізніше Польща (3,10%). На Азійському континенті у цей період головним торговельним партнером є Туреччина (6,25%), на Африканському – Єгипет (2,43%), Американському – 2,70%. Таким чином, головними покупцями українського експорту були Росія, Туреччина та Італія.

У період 2004–2009 рр. географічна структура імпорту Україна була також украй вузька, загалом це також тільки шість країн: Росія, Білорусь Італія, Німеччина, Польща, Китай, США. Найбільшим торговельним партнером у цей період є Росія, середня питома вага у загальному експорті становить 29,71%. Серед країн Європейського Союзу у цей період була Німеччина (9,10%). Таким чином, головними імпортерами також були Росія та Німеччина.

Для аналізу ефективності зовнішньої торгівлі України у цей період необхідно проаналізувати показники ефективності зовнішньої торгівлі.

Аналізуючи показники зовнішньої торгівлі України у період 2004–2009 рр., можна вказати на таке: не-

зважаючи на постійне негативне сальдо, показники зовнішньої торгівлі мають майже сприятливий характер: середній рівень сальдо зовнішньої торгівлі України – -6763,38 млн дол. У цей період негативне сальдо зовнішньої торгівлі України постійно збільшується; по-друге, незважаючи на постійне негативне сальдо, показник покриття імпорту експортом знаходиться майже у безпечних межах. Середній показник становить 89,92%. Слід зазначити, що динаміка цього показника поступово наближається до небезпечних меж; по-третє, показник покриття імпорту експортом можна пояснити показником питомої ваги експорту у зовнішньоторговому обігу: у цей період експорт та імпорт у зовнішньоторговому обігу поділяються майже порівну. Середній показник у цей період становить 47,59%; по-четверте, показники залежності економіки країни є у межах норми, середній показник – 38,61%. Це вказує на те, що майже 40% ВВП експортується на зовнішній ринок.

У цей період головними зовнішньоторговельними партнерами України є Росія та Німеччина. Порівнюючи показники зовнішньої торгівлі України із цими країнами, можна вказати на таке: ці країни у торгівлі з Україною мають від'ємне сальдо: Росія має середнє сальдо -4832,60 млн дол., Німеччина – -3006,56 млн дол. Порівнюючи зовнішньоторгове сальдо цих країн, торгівля України з Німеччиною є більш сприятливою; порівнюючи показник покриття імпорту експортом, Росія має більш сприятливий показник – 67,30%, Німеччина – 36,66%; показник покриття імпорту експортом пояснюється питомою вагою експорту у зовнішньоторговому обігу, а саме питома вага експорту в зовнішньоторговому обігу України та Росії становить 39,24%, України та Німеччини – 26,40%. Таким чином, структура експорту в торгівлі України та Росії є майже збалансованою.

Порівнюючи географічну структуру експорту в період 2010–2014 рр. із географічною структурою експорту в період 2004–2009 рр., можна вказати на значне розширення географічної структури за рахунок країн – колишніх республік СРСР (Казахстан та Білорусь), країн Європейського Союзу (Угорщини), а також країн Азії (Індії).

Аналізуючи географічну структуру експорту України з позицій питомої ваги країн-партнерів, можна вказати таке: безумовним лідером у період 2010–2014 рр. залишається Росія. Середня питома вага в структурі експорту – 26,12; друга група країн – групи-лідери: Туреччина (із середньою вагою 5,68%); Італія (4,32%), Польща (3,67%), Єгипет (3,25%), Білорусь (3,22%); третя група країн – група потенційних лідерів: Угорщина (із середньою вагою 3,15%), Китай (3,15%), Індія (3,12%), Казахстан (3,03%), Німеччина (2,61%), США (1,51 %).

Порівнюючи географічну структуру імпорту України в 2010–2013 рр. порівняно з періодом 2004–2009 рр., перелік країн імпорту значно збільшився. Це відбувається за рахунок Європейського Союзу (Угорщина та Франція), Туреччини та США.

Аналізуючи географічну структуру імпорту з позицій питомої ваги імпорту країни-партнерів, можна вказати таке:

– як і в структурі експорту, безумовним лідером є Росія, середня вага імпорту у цей період становить 33,52%;

– лідерами в географічній структурі імпорту є також Німеччина (середня вага 8,11%) та Китай (7,04%);

– лідерами другого ряду є Польща (середня вага 4,48%) та Білорусь (4,99%);

– країни – потенційні лідери: Італія (середня вага 2,52%), Угорщина (1,69%), Франція (1,95%), Туреччина (2,15%), США (1,95%).

Аналізуючи показники зовнішньої торгівлі України за період 2010–2014 рр., можна вказати, що зовнішньоторговельне сальдо залишається негативним, середній показник становить -13 253,3075 млн грн. Негативне зовнішньоторговельне сальдо постійно збільшується; по-друге, незважаючи на постійне негативне сальдо, такий показник безпеки зовнішньої торгівлі, як коефіцієнт покриття, зберігається на безпечному рівні. Середній показник коефіцієнта покриття у цей період становить 82,74%; питома вага експорту та імпорту у зовнішньоторговому обігу також є майже збалансованою. Середня вага експорту зовнішньоторговому балансу становить 45,27%.

Слід зазначити, що показники зовнішньої торгівлі України в 2010–2013 рр. продовжує тенденції попереднього періоду, а саме: постійне зростання негативного сальдо зовнішньої торгівлі, з піками падіння сальдо у 2009 та 2013 рр., збереження показника коефіцієнта покриття на майже безпечному рівні, а структура зовнішньоторговельного обігу є майже збалансованою.

Порівнюючи кількість торговельних партнерів із попереднім періодом, можна вказати, що кількість партнерів значно збільшилася.

Країни – торговельні партнери можна умовно поділити на кілька груп. Перша група – це країни, що мають коефіцієнт покриття менше 40%: Німеччина (середній показник коефіцієнта покриття становить 26,70%) та Китай (30,46%). У цих країнах питома вага експорту та імпорту у зовнішньоторговому обігу є вкрай незбалансованою; друга група – країни, що мають коефіцієнт покриття близько 90%: США (середній показник коефіцієнта покриття становить 39,01%), Польща (71,66%), Білорусь (54,75%), Росія (64,41%). У цих країнах питома вага експорту та імпорту у зовнішньоторговому обігу є майже збалансованою; третя група – країни з коефіцієнтом покриття понад 100%: Туреччина (середній показник коефіцієнта покриття становить 220,09%), Угорщина (101,87%), Італія (137,25%). У зовнішньоторговому обігу експорт перевищує 50%.

Таким чином, можна відокремити країни, на які спрямоване посилення експорту.

Аналізуючи питому вагу країн в експорті України за період 2014–2018 рр., можна вказати таке. По-перше, у цей період остаточно сформувався перелік головних експортерів України. Головним експортером України залишається Росія. Середня питома вага Росії в експорті України становить 11,50%. Слід відзначити різке падіння питомої ваги цієї країни в структурі експорту України; по-друге, відбулася суттєва переорієнтація експорту України з країн Євро-

пейського Союзу на країни Азії та Африки. Значними експортерами України стають Китай (середня питома вага – 5,12%), Індія (4,41%) та Туреччина (6,05%). Також значним експортером стає Єгипет (4,89%); відбувалося розширення країн-експортерів у країнах Європейського Союзу за рахунок Іспанії та Нідерландів. Головними експортерами країн Європейського Союзу залишаються Італія (середня питома вага – 5,26%) та Польща (5,95%).

Географічну структуру імпорту України за період 2014–2018 рр. наведено в табл. 1.

Аналізуючи питому вагу країн у структурі імпорту за період 2014–2018 рр. (табл. 1), можна вказати на таке:

- головним імпортером до України залишається Росія, середня питома вага – 17,01%;
- відбулася переорієнтація вектора імпорту з європейських країн на азійські. Так, одним із головних імпортерів у цей період є Китай (середня питома вага – 11,32%);
- також головними імпортерами залишаються країни Європейського Союзу. Головним імпортером у цій групі країн залишається Німеччина (середня питома вага – 10,57%).

Для повного аналізу зовнішньої торгівлі необхідно проаналізувати показники ефективності зовнішньої торгівлі за період 2014–2018 рр. Аналізуючи показники зовнішньої торгівлі за період 2014–2018 рр., необхідно вказати на таке: станом на кінець 2018 р. Україна сформувала головне коло країн – зовнішньоторговельних партнерів. Зовнішньоторговельними партнерами є країни Європейського Союзу, країни Азії та США; загалом зовнішня торгівля України набуває цілком сприятливих рис: незважаючи на негативне сальдо, Україна має коефіцієнт покриття, що наближається до безпечного рівня, а структура експорту та імпорту у зовнішньоторговельному обігу майже збалансована; Україна має найбільш перспективних партнерів, з якими має позитивне сальдо зовнішньої торгівлі та коефіцієнт покриття понад 100% (Італія, Китай та Туреччина); країною іншого ряду є Польща. Коефіцієнт покриття цієї країни має коефіцієнт понад 50%; незважаючи на війну між Україною та Росією, головним зовнішньоторговельним партнером залишається Росія.

Для розуміння стратегічного спрямування зовнішньої торгівлі України з іншими країнами необхідно проаналізувати товарну структуру експорту України в розрізі країн-партнерів. Експортна структура торгівлі України має такі тенденції: Україна посідає міцне місце на ринках сировини та харчових продуктів. Так, Україна має лідируючі позиції в торгівлі чорними металами (рис. 1).

Чорні метали є однією з головних статей експорту України до багатьох країн – колишніх республік СРСР, країн Європейського Союзу, Туреччини, Єгипту та США. Найбільша питома вага чорних металів є в експорті України до Італії (53,69%), США (44,31%) та Туреччини (50,47%). Велику питому вагу у товарній структурі експорту мають товари харчової промисловості: зернові культури, жири тваринного походження та жири рослинного походження. Найбільшу питому вагу в експорті України з харчової групи мають зернові культури (рис. 2). Найбільшими експортерами зернових культур з України є Іспанія (51,94%) та Єгипет (40,51%).

Аналізуючи товарну структуру експорту, можна відзначити, що в експорті України до країн Європейського Союзу присутня група товарів із великою вагою доданої вартості (електричні машини) (рис. 3).

Головним покупцем українських електромашин є Угорщина (середня питома вага – 46,17%).

Аналіз товарної структури імпорту вказує на те, що Україна має велику енергетичну залежність. На це вказує велика питома вага мінерального палива в імпорті до України з різних країн. Разом із тим джерела імпорту мінерального палива є дуже диверсифікованими. Україна постачає мінеральне паливо з кількох країн, у тому числі з країн Європейського Союзу (Польщі та Німеччини).

Іншою тенденцією є присутність у товарній структурі імпорту в Україну великої питомої ваги інвестиційних товарів, а саме:

1. ядерних реакторів із Росії, Польщі, Італії, Німеччини, Чехії та США;
2. електричних машин із Росії, Німеччини, Польщі, Угорщини, Китаю;
3. засоби наземного транспорту з Південної Кореї, Китаю та США.

Така структура імпорту вказує на стратегічний характер співробітництва України з країнами – торговельними партнерами, але викликає занепокоєння

Таблиця 1

Питома вага країн в імпорті України за період 2014–2018 рр.

Країна	2014	2015	2016	2017	2018
Росія	23,33	19,97	13,11	14,52	14,14
Білорусь	7,29	6,52	7,07	6,46	6,62
Італія	2,77	-	3,46	3,27	3,55
Франція	2,33	-	3,89	3,15	2,58
Німеччина	9,85	10,59	11,00	10,97	10,46
Польща	5,64	6,19	6,86	6,96	6,36
Угорщина	2,68	4,28	-	2,32	2,20
Китай	9,94	10,05	11,94	11,38	13,30
Туреччина	2,38	-	2,79	2,54	2,99
США	3,54	3,94	4,30	5,08	5,18

Джерело: розраховано авторами за [3]

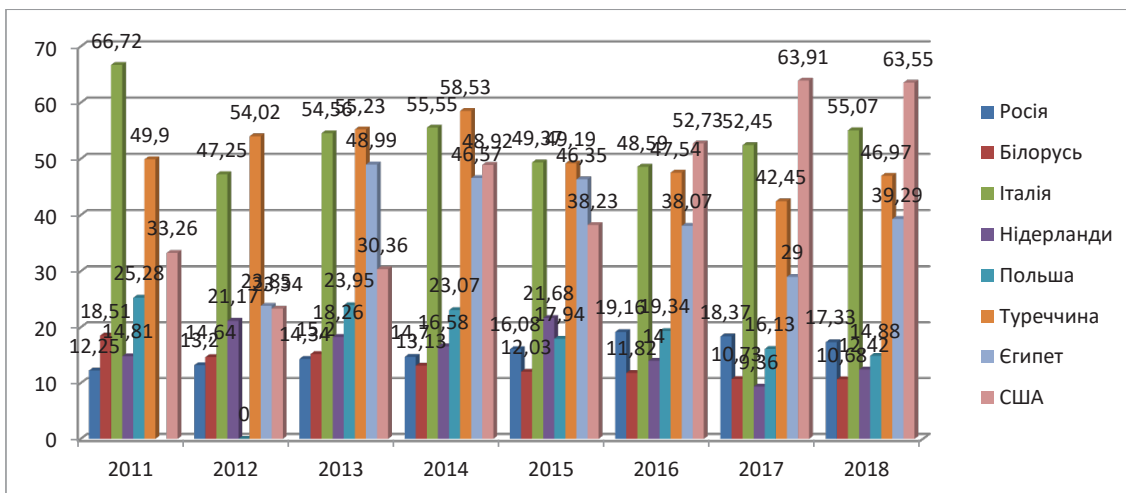

Рис. 1. Питома вага чорних металів у структурі експорту до головних країн – торгових партнерів

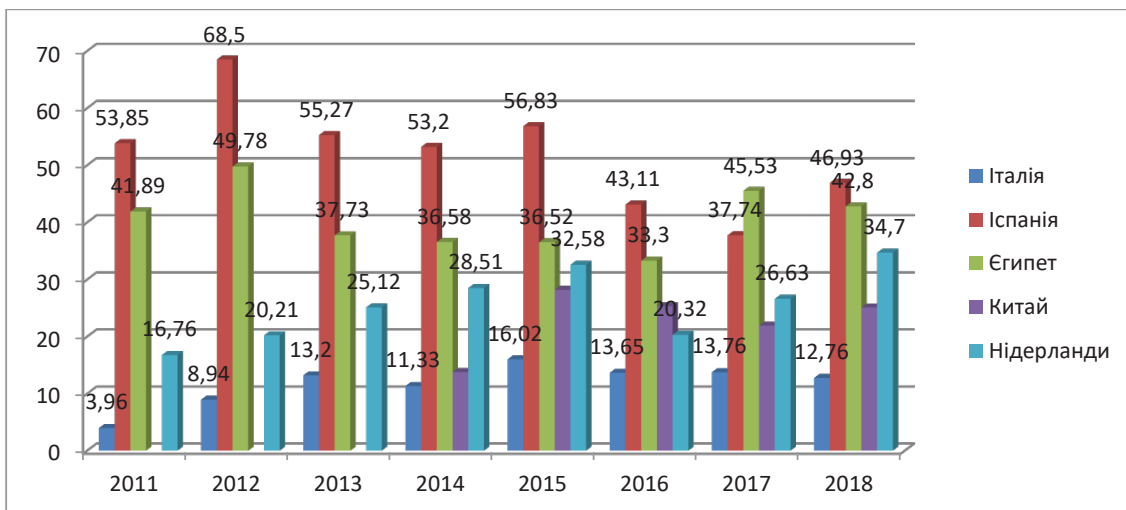

Рис. 2. Питома вага зернових культур у товарній структурі експорту України

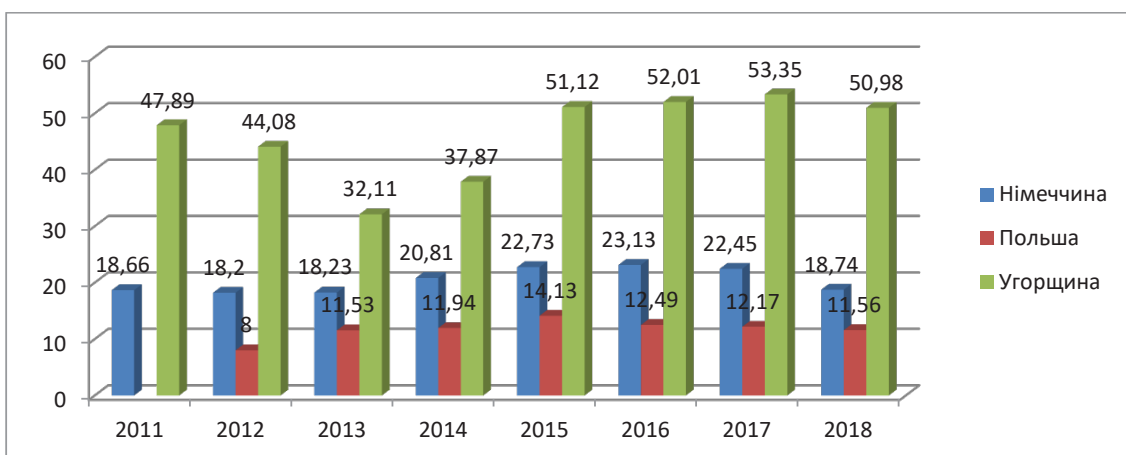

Рис. 3. Питома вага електричних машин у товарній структурі експорту України

дуже вузьке коло країн – імпортерів інвестиційних товарів. Це викликає небезпеку залежності у постачанні інвестиційних товарів.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Аналізуючи

зовнішню торгівлю України на сучасному етапі, можна зробити такі висновки:

1. Аналізуючи зовнішню торгівлю України за період 2004–2018 рр. із позицій географічної структури, можна зробити висновок про поступове збіль-

шення кола торговельних партнерів. Значні стрибки у збільшенні торговельних партнерів відбувалися у 2009 р., перш за все за рахунок азійських країн, Єгипту та США.

2. Протягом періоду, що аналізується, у географічній структурі зовнішньої торгівлі України відбулася переорієнтація експорту та імпорту України з країн пострадянського простору на ринки Європейського Союзу та країн Азії. Це відбулося з кількох причин: полегшення доступу на ринки Європейського Союзу через Угоду про зону вільної торгівлі, війна Росії з Україною. Тим не менше головними експортними партнерами України залишаються Росія, Італія, Польща, Китай, Туреччина та Єгипет. Ці країни, крім Росії та Єгипту, мають високі конкурентні ринки.

Головними імпортерами України залишаються Росія, Білорусь, Німеччина та Китай.

3. Аналізуючи зовнішню торгівлю України з позицій товарної структури, можна вказати на такі суттєві тенденції. Товарна структура експорту та імпорту України несе певні загрози для безпеки зовнішньої торгівлі України. Головною загрозою для зовнішньої торгівлі України з боку експорту є велика присутність українського експорту на світовому ринку металів та зернових культур. Це ринки визначаються як силовинні, український експорт залежить від поточної

кон'юнктури ринку. Разом із тим в експорті України присутні товари, що можуть розглядатися як стратегічні, а саме електричні машини. Головною загрозою для зовнішньої торгівлі України з боку імпорту є велика енергозалежність від імпортерів.

Бібліографічний список:

1. П'янова О.В., Ралко О.С. Зовнішня торгівля України: проблематика структурних змін та пріоритетів. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2016. Вип. 5. С. 15–18.
2. Дуляба Н.І., Далик В.П. Зовнішня торгівля України: реалії та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 7. Ч. 1. С. 23–27.
3. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 18.08.2019).

References:

1. Piankova O.V., Ralko O.S. (2016) Zovnozhnia torgivlia Ukrainy: problematika strukturnykh zmin ta prioritetiv [Foreign trade of Ukraine: problems, structure changes and priorities] *World economy and international economic relations*. vol 5. – P. 15-18.
2. Duliaba N.I. Dalik V.P. (2016) Zovnozhnia torgivlia Ukrainy: raliy ta perspektivi rozvitku [Foreign trade of Ukraine: reality and perspective of developments] *National revue of Uzhgorod national university*, vol. 7, part 1. – P. 23-27.
3. State statistic service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>